

Role trhu a státu očima veřejnosti

Ve dnech 21. – 28. 1. 2002 uskutečnilo CVVM SoÚ AV ČR v rámci výzkumu Naše společnost 2002 na reprezentativním souboru 1020 dotázaných ve věku od 15 let šetření postojů občanů k roli státu, trhu a jednotlivce. Informace obsahuje základní výsledky, data za jednotlivé dílčí skupiny jsou uvedena pouze v případě dostatečného zastoupení reprezentantů těchto skupin v souboru.

Postoje k roli státu, trhu a jednotlivce jsou dlouhodobě zjišťovány pomocí baterie výroků (viz. tabulka č. 1), s nimiž dotázaní vyjadřují buď souhlas, nebo nesouhlas.

Tabulka č. 1 – Postoj k výročkům o roli státu, trhu a jednotlivce v sociálněekonomické oblasti

	rozhodně souhlasí	spíše souhlasí	spíše nesouhlasí	rozhodně nesouhlasí	+/-
Stát má pro rozvoj ekonomiky stanovit jasná pravidla a dbát na jejich dodržování	61	33	3	1	94/4
Stát nemá jednotlivce omezovat, má jen vytvářet podmínky při uplatnění jeho práv a svobod	35	48	10	2	83/12
Stát by měl usměrňovat rozvoj hospodářství	30	53	11	2	83/13
Stát má zaručit, aby každý, kdo chce pracovat, dostal práci	41	38	13	3	79/16
Hlavním úkolem vlády je řešit otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů	39	37	17	3	76/20
Stát má hospodářským podnikům umožnit co největší samostatnost	20	53	13	2	73/15
Velikost soukromého vlastnictví nesmí být nijak omezována	26	37	21	6	63/27
Tržní hospodářství je cestou k vyšší životní úrovni	18	40	17	6	58/23
To, co společnost vyprodukuje, musí být rozděleno tak, aby nebyly příliš velké rozdíly mezi bohatými a chudými	19	34	28	10	53/38
Stát má lidem zabezpečit jen nutné životní minimum, jinak se každý musí postarat sám o sebe	11	34	38	14	45/52
Co nejvíce státního vlastnictví by mělo přejít do soukromých rukou	9	25	38	15	34/53

Procenta v řádce, dočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Výsledky šetření ukazují, že z hlediska existujících politickoekonomických doktrín jsou postoje české veřejnosti poněkud nevyhraněné. Vedle jednoznačně většinového souhlasu s obecnými liberálními stanovisky („stát nemá jednotlivce omezovat, má jen vytvářet podmínky při uplatnění jeho práv a svobod“; „stát má hospodářským podnikům umožnit co největší samostatnost“; „velikost soukromého vlastnictví nesmí být nijak omezována“) panuje široký pozitivní konsensus, pokud jde o roli státu v ekonomice a v sociální oblasti jak při tvorbě jasných zákonů a následném zajišťování vymahatelnosti práva („stát má pro rozvoj ekonomiky stanovit jasná pravidla a dbát na jejich dodržování“), tak i v aktivní hospodářské politice („stát by měl usměrňovat rozvoj hospodářství“; „stát má zaručit, aby každý, kdo chce pracovat, dostal práci“; „hlavním úkolem vlády je řešit otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů“). Většina se vyslovuje i pro určitou redistribuci společenského produktu, která by zmírňovala rozdíly mezi bohatými a chudými ve společnosti, byť v tomto případě existuje

poměrně silná opozice, která sociálně orientované přerozdělování nepovažuje za nezbytné nebo která se domnívá, že by tato přerozdělovací funkce státu neměla jít za hranice zabezpečení nutného životního minima pro všechny obyvatele. Většina občanů zastává názor, že tržní ekonomika je cestou k vyšší životní úrovni, podíl zastánců maximálního rozsahu privatizace je přitom výrazně menšinový.

Tabulka č. 2 – **Souhlas s výroky v letech 1990 - 2002**

	1990	1992	1995	1998	1999	2000	2002
Stát má pro rozvoj ekonomiky stanovit jasná pravidla a dbát na jejich dodržování	*	*	*	*	*	*	94
Stát nemá jednotlivce omezovat, má jen vytvářet podmínky při uplatnění jeho práv a svobod	86	86	85	81	79	85	83
Stát by měl usměrňovat rozvoj hospodářství	84	80	86	83	80	84	83
Stát má zaručit, aby každý, kdo chce pracovat, dostal práci	*	*	*	*	*	*	79
Hlavním úkolem vlády je řešit otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů	*	72	74	79	81	79	76
Stát má hospodářským podnikům umožnit co největší samostatnost	*	*	80	75	75	73	73
Velikost soukromého vlastnictví nesmí být nijak omezována	*	60	63	64	63	63	63
Tržní hospodářství je cestou k vyšší životní úrovni	85	*	62	54	55	56	58
To, co společnost vyprodukuje, musí být rozděleno tak, aby nebyly příliš velké rozdíly mezi bohatými a chudými	*	60	59	58	56	61	53
Stát má lidem zabezpečit jen nutné životní minimum, jinak se každý musí postarat sám o sebe	33	41	43	43	46	41	45
Co nejvíce státního vlastnictví by mělo přejít do soukromých rukou	*	57	43	37	35	39	34

procenta, dopočet do 100 % tvoří nesouhlas a odpovědi „neví“, velikost náhodné statistické chyby činí přibližně +/- 3 procentní body

Jak ukazuje tabulka č. 2, velmi výrazný posun byl zaznamenán v průběhu 90. let zejména u pohledu na tržní hospodářství jako na cestu k vyšší životní úrovni a u názoru, že co nejvíce státního vlastnictví by mělo přejít do soukromých rukou. V obou případech byla česká veřejnost z počátku – v době porevolučního entuziasmu, kdy jí chyběla bezprostřední zkušenost s tržní ekonomikou a s průběhem či výsledky privatizačního procesu – těmto tvrzením mnohem více nakloněna, než v následujícím období. Naopak názor, že sociálně zabezpečovací role státu by neměla jít za hranici zajištění nutného životního minima, byl v roce 1990 méně obvyklý než v dalších letech. U postoje k úloze vlády při řešení otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů je patrný mírný vzestup souhlasících s jejím aktivním zapojením v letech 1998 – 2000, který pravděpodobně souvisel s nárůstem nezaměstnanosti. Podíl souhlasících s tím, že by stát měl podnikům poskytnout co největší samostatnost, je v období 1998 – 2002 o něco málo nižší, než tomu bylo v polovině 90. let. Jisté oslabení oproti minulému výzkumu pak zaznamenala i teze o nezbytnosti přerozdělování zaměřeného na zmírnění rozdílů mezi bohatými a chudými. Celkově se ovšem dá říci, že rozložení postojů k uvedeným tezím v průběhu 90. let bylo poměrně stabilní.

Podrobnější analýza prokázala, že všechny zkoumané otázky se více či méně diferencují podle politické orientace vyjádřené stranickými preferencemi nebo sebezařazením na pravolevé škále, a to způsobem, který lze vcelku předpokládat (viz tabulky 3 a 4). V některých případech byly rozdíly relativně malé a týkaly se spíše intenzity postoje než názorové polarity. Výraznější názorová polarita se objevila v otázce nezbytnosti a hranice sociálně zaměřeného přerozdělování, v postoji k rozsahu privatizace, v názoru na tržní ekonomiku jako cestu k vyšší životní úrovni a v menší míře i v postoji k případnému omezování velikosti soukromého vlastnictví, přičemž u posledních dvou oblastí se od ostatních odlišovali zejména respondenti preferující KSČM. Dalším hlediskem, podle kterého

se všechny uvedené postoje více či méně diferencovaly, bylo subjektivní hodnocení životní úrovně domácnosti, které ovšem samo o sobě poměrně úzce souvisí s politickou orientací. Lidé, kteří životní úroveň své domácnosti považují za dobrou, vyjadřovali poněkud častěji liberální stanoviska než respondenti se špatnou životní úrovní.

Tabulka č. 3 – Souhlas/nesouhlas s výroky podle stranických preferencí

	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	4K	US-DEU	ODS
Stát má pro rozvoj ekonomiky stanovit jasná pravidla a dbát na jejich dodržování	98/1	97/2	96/3	97/3	90/8	92/8
Stát nemá jednotlivce omezovat, má jen vytvářet podmínky při uplatnění jeho práv a svobod	69/25	84/12	91/6	88/10	92/8	91/8
Stát by měl usměrňovat rozvoj hospodářství	94/3	90/8	80/13	85/13	68/32	76/23
Stát má zaručit, aby každý, kdo chce pracovat, dostal práci	95/4	82/14	83/13	67/27	63/30	65/32
Hlavním úkolem vlády je řešit otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů	88/10	84/13	79/17	63/37	63/29	65/35
Stát má hospodářským podnikům umožnit co největší samostatnost	58/27	73/19	73/17	88/6	76/13	86/7
Velikost soukromého vlastnictví nesmí být nijak omezována	34/55	59/33	67/21	69/27	76/11	80/14
Tržní hospodářství je cestou k vyšší životní úrovni	29/52	52/26	64/24	76/8	61/16	84/10
To, co společnost vyprodukuje, musí být rozděleno tak, aby nebyly příliš velké rozdíly mezi bohatými a chudými	81/14	62/34	54/37	45/45	50/40	29/64
Stát má lidem zabezpečit jen nutné životní minimum, jinak se každý musí postarat sám o sebe	18/78	39/58	50/49	60/37	68/32	73/26
Co nejvíce státního vlastnictví by mělo přejít do soukromých rukou	5/88	29/61	37/47	58/37	50/42	53/37

procenta, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Tabulka č. 4 – Souhlas/nesouhlas s výroky podle sebezaražení na škále levice – pravice

	levice	střed	pravice
Stát má pro rozvoj ekonomiky stanovit jasná pravidla a dbát na jejich dodržování	99/1	96/3	94/5
Stát nemá jednotlivce omezovat, má jen vytvářet podmínky při uplatnění jeho práv a svobod	75/20	86/11	91/8
Stát by měl usměrňovat rozvoj hospodářství	91/7	86/10	78/20
Stát má zaručit, aby každý, kdo chce pracovat, dostal práci	90/7	78/17	71/26
Hlavním úkolem vlády je řešit otázky nezaměstnanosti a sociálních jistot občanů	85/13	82/15	65/34
Stát má hospodářským podnikům umožnit co největší samostatnost	61/28	73/15	83/11
Velikost soukromého vlastnictví nesmí být nijak omezována	45/47	65/26	76/17
Tržní hospodářství je cestou k vyšší životní úrovni	34/48	56/22	81/12
To, co společnost vyprodukuje, musí být rozděleno tak, aby nebyly příliš velké rozdíly mezi bohatými a chudými	73/21	55/36	38/58
Stát má lidem zabezpečit jen nutné životní minimum, jinak se každý musí postarat sám o sebe	31/67	40/57	66/33
Co nejvíce státního vlastnictví by mělo přejít do soukromých rukou	14/76	32/56	54/37

procenta, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

*Tisková informace PD20328
Informace z výzkumu V02-01, otázka P0.3
Zpracoval Jan Červenka
Vydáno dne 28. března 2002*